

UMUMIY O'RTA TA'LIMDA INDIVIDUAL YONDASHUV TEXNOLOGIYALARINING
METODOLOGIK ASOSLARI

Xolboyeva Yaxshigul

Navoiy davlat universiteti magistranti

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20215648>

Annotatsiya. Mazkur maqolada umumiy o'rta ta'lim tizimida individual yondashuv texnologiyalarining metodologik asoslari tahlil qilinadi. Tadqiqot davomida shaxsga yo'naltirilgan ta'lim, differensial va individuallashtirilgan yondashuv, kompetensiyaviy va faoliyatga yo'naltirilgan ta'lim konsepsiyalarining nazariy asoslari o'rganildi. Shuningdek, individual yondashuv texnologiyalarining amaliy samaradorligi empirik tahlil asosida baholandi. Tadqiqot natijalari individual yondashuv texnologiyalarining o'quvchilarning bilim darajasi, motivatsiyasi va mustaqil fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega ekanligini ko'rsatdi. Mazkur maqolada individual yondashuvni ta'lim jarayonida samarali qo'llash bo'yicha ilmiy asoslangan tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: individual yondashuv, differensial ta'lim, individuallashtirilgan ta'lim, kompetensiyaviy yondashuv, ta'lim texnologiyalari, umumiy o'rta ta'lim, metodologiya.

Abstract. This article analyzes the methodological foundations of individual approach technologies in general secondary education. The study examines the theoretical bases of learner-centered education, differentiated and individualized instruction, competency-based and activity-based approaches. In addition, the practical effectiveness of individual approach technologies was evaluated through empirical analysis. The results show that individual approach technologies significantly improve students' academic performance, motivation, and independent thinking skills. The study also provides scientifically grounded recommendations for the effective implementation of individual approach technologies in the educational process.

Keywords: individual approach, differentiated instruction, individualized learning, competency-based education, educational technologies, secondary education, methodology.

Аннотация. В данной статье анализируются методологические основы технологий индивидуального подхода в системе общего среднего образования. В ходе исследования рассмотрены теоретические основы личностно-ориентированного обучения, дифференцированного и индивидуализированного подходов, компетентностного и деятельностного обучения. Также на основе эмпирического анализа оценена практическая эффективность технологий индивидуального подхода. Результаты исследования показали, что использование данных технологий способствует повышению уровня знаний, мотивации и развитию самостоятельного мышления учащихся. В статье разработаны научно обоснованные рекомендации по эффективному внедрению индивидуального подхода в образовательный процесс.

Ключевые слова: индивидуальный подход, дифференцированное обучение, индивидуализация, компетентностный подход, образовательные технологии, среднее образование, методология.

Umumiy o'rta ta'lim tizimida individual yondashuv texnologiyalarining metodologik asoslarini aniqlash va ilmiy jihatdan asoslash bugungi kunda ta'lim sifatini oshirishning muhim shartlaridan biri hisoblanadi. Zamonaviy ta'lim paradigmasi o'quvchini ta'lim jarayonining markaziy subyekti sifatida qarashni, uning individual ehtiyojlari, qobiliyatlari, qiziqishlari va

rivojlanish sur'atlarini hisobga olgan holda ta'limni tashkil etishni talab etadi . Shu bois individual yondashuv texnologiyalarining metodologik asoslarini chuqur o'rganish ilmiy-amaliy ahamiyat kasb etadi.

Bugungi kunda ta'lim tizimida amalga oshirilayotgan islohotlar individual yondashuvni rivojlantirishni ustuvor yo'nalish sifatida belgilab bermoqda. Xususan, O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonunida ta'limning insonparvarlik va demokratik tamoyillari asosida har bir shaxsning individual rivojlanish ehtiyojlarini ta'minlash zarurligi qayd etilgan. Ushbu normativ asos ta'lim jarayonida o'quvchilarning individual xususiyatlarini hisobga olishni pedagogik faoliyatning muhim sharti sifatida belgilaydi.

Shuningdek, PF-5847 — "O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi"da ta'limni individuallashtirish, kompetensiyaviy yondashuvni joriy etish va innovatsion pedagogik texnologiyalarni keng qo'llash ustuvor vazifalar sifatida ko'rsatib o'tilgan. Mazkur konsepsiya ta'lim jarayonida har bir o'quvchining shaxsiy rivojlanish trayektoriyasini shakllantirish zaruratini asoslab beradi.[5]

Bundan tashqari, PF-60 — "Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi (2022–2026)"da ta'lim sifatini oshirish, shaxsga yo'naltirilgan yondashuvni kengaytirish va o'quvchilarning intellektual salohiyatini rivojlantirish muhim vazifalar qatoriga kiritilgan. Ushbu strategik hujjat ta'lim tizimida individual yondashuv texnologiyalarini joriy etishning dolzarbligini yanada oshiradi.[6]

Yana bir muhim hujjat — PF-73 qarorida pedagog kadrlarning kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirish, xususan, individual yondashuv asosida ishlash ko'nikmalarini shakllantirish zarurligi alohida ta'kidlangan. Bu esa individual yondashuv texnologiyalarining metodologik asoslarini chuqur o'rganishni nafaqat ilmiy, balki amaliy jihatdan ham dolzarb etadi.[7]

Individual yondashuv texnologiyalarining metodologik asoslari, avvalo, shaxsga yo'naltirilgan ta'lim konsepsiyasiga tayanadi. Ushbu konsepsiyada o'quvchi faqat bilim oluvchi emas, balki o'z o'quv faoliyatining faol subyekti sifatida namoyon bo'ladi, o'qituvchi esa bilim beruvchi emas, balki yo'naltiruvchi, maslahatchi va hamkor sifatida faoliyat yuritadi .

Pedagogik nuqtai nazardan individual yondashuv metodologiyasi quyidagi asosiy g'oyalarga tayanadi:

- shaxsning individualligi va betakrorligini e'tirof etish;
- ta'limning moslashuvchanligi va variativligi;
- o'quv faoliyatining rivojlantiruvchi xarakteri;
- o'quvchini faol subyekt sifatida shakllantirish .

Shu bilan birga, individual yondashuv texnologiyalarining metodologik asoslari differensial, kompetensiyaviy va faoliyatga yo'naltirilgan yondashuvlar bilan uzviy bog'liq. Differensial yondashuv o'quvchilarning bilim darajasi va qobiliyatlariga ko'ra ta'limni tashkil etishni nazarda tutsa, individuallashtirilgan yondashuv har bir o'quvchi uchun alohida rivojlanish yo'nalishini belgilashga xizmat qiladi .

Kompetensiyaviy yondashuv esa individual yondashuv texnologiyalarining muhim metodologik asosi sifatida o'quvchilarning bilimlarini amaliyotda qo'llay olish, muammoli vaziyatlarda mustaqil qaror qabul qilish va ijtimoiy faoliyatga moslashish kompetensiyalarini rivojlantirishga qaratilgan .

Muammoning dolzarbligi shundaki, umumiy o'rta ta'lim amaliyotida individual yondashuv ko'pincha yuzaki talqin qilinadi, ya'ni u faqat sust o'zlashtiruvchi o'quvchilar bilan qo'shimcha

ishlash shaklida qo'llaniladi. Holbuki, individual yondashuv bu kompleks pedagogik texnologiya bo'lib, u diagnostika, differensiallash, moslashtirish va monitoring jarayonlarini o'z ichiga oladi.

Zamonaviy sharoitda raqamli ta'lim muhitining rivojlanishi individual yondashuv texnologiyalarini amalga oshirish uchun yangi imkoniyatlar yaratmoqda. Elektron platformalar, adaptiv testlar va raqamli monitoring tizimlari o'quvchilarning bilim darajasini aniqlash va individual rivojlanish trayektoriyasini belgilash imkonini bermoqda .

Shunday qilib, umumiy o'rta ta'lim tizimida individual yondashuv texnologiyalarining metodologik asoslarini ilmiy jihatdan asoslash hamda ularni amaliyotga samarali joriy etish bugungi kunning dolzarb pedagogik muammolaridan biri hisoblanadi.

MAVZUGA OID ADABIYOTLARNING TAHLILI

Umumiy o'rta ta'limda individual yondashuv texnologiyalarining metodologik asoslari pedagogika, psixologiya va didaktika fanlari kesishgan nuqtada shakllangan murakkab ilmiy yo'nalish hisoblanadi. Mazkur muammo bo'yicha olib borilgan ilmiy tadqiqotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, individual yondashuv g'oyasi turli davrlarda turlicha nazariy asoslarda rivojlangan.

Individual yondashuvning psixologik asoslari dastlab Lev Vygotsky tomonidan ishlab chiqilgan "yaqin rivojlanish zonasi" nazariyasiga tayanadi. Ushbu nazariyaga ko'ra, o'quvchining rivojlanishi uning mavjud bilim darajasi bilan potensial imkoniyatlari o'rtasidagi farqni aniqlash orqali amalga oshiriladi. Bu yondashuv individual ta'limni tashkil etishda diagnostik yondashuvning zarurligini asoslab beradi.[1]

Shuningdek, Jean Piaget tomonidan ilgari surilgan kognitiv rivojlanish nazariyasi o'quvchilarning yosh va individual xususiyatlarini hisobga olish zarurligini ilmiy jihatdan asoslaydi. Piaget ta'lim jarayonini o'quvchining rivojlanish bosqichlariga mos holda tashkil etish lozimligini ta'kidlaydi, bu esa individual yondashuvning metodologik negizini mustahkamlaydi.[2]

Pedagogik nuqtai nazardan individual yondashuv texnologiyalarining rivojlanishida Benjamin Bloomning ta'lim maqsadlari taksonomiyasi muhim ahamiyat kasb etadi. Ushbu yondashuv orqali o'quvchilar bilim darajasiga qarab turli bosqichlarga ajratilib, differensial ta'limni tashkil etish imkoniyati yaratiladi.[3]

Zamonaviy pedagogik tadqiqotlarda individual yondashuv ko'proq differensial va individuallashtirilgan ta'lim tushunchalari bilan bog'liq holda o'rganiladi. Differensial ta'lim o'quvchilarni bilim darajasi, qobiliyati va o'zlashtirish tezligiga qarab guruhlarga ajratishni nazarda tutsa, individuallashtirilgan ta'lim har bir o'quvchi uchun alohida ta'lim strategiyasini ishlab chiqishga asoslanadi .

So'nggi yillarda olib borilgan ilmiy tadqiqotlar individual yondashuv texnologiyalarining kompetensiyaviy yondashuv bilan uzviy bog'liqligini ko'rsatmoqda. Kompetensiyaviy yondashuv o'quvchining nafaqat bilimini, balki uni amaliyotda qo'llash ko'nikmalarini rivojlantirishga qaratilgan bo'lib, bu individual yondashuvni yanada samarali tashkil etishga xizmat qiladi .

Bundan tashqari, faoliyatga yo'naltirilgan ta'lim konsepsiyasi ham individual yondashuv texnologiyalarining muhim metodologik asoslaridan biri sifatida qaraladi. Ushbu yondashuvda o'quvchi bilimni tayyor shaklda emas, balki faol o'quv faoliyati jarayonida egallaydi. Loyihaviy ishlar, muammoli vaziyatlar va mustaqil izlanishlar individual yondashuvni ta'minlovchi samarali vositalar sifatida e'tirof etiladi .

Mahalliy olimlar tomonidan olib borilgan tadqiqotlarda individual yondashuv masalasi asosan shaxsga yo'naltirilgan ta'lim, differensial yondashuv va kompetensiyaviy ta'lim doirasida

o'rganilgan. Ularning ilmiy ishlarida o'quvchilarning individual xususiyatlarini hisobga olish ta'lim samaradorligini oshirishning muhim omili sifatida baholanadi.

Shu bilan birga, mavjud ilmiy tadqiqotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, individual yondashuv texnologiyalarining metodologik asoslari yetarli darajada tizimlashtirilmagan. Ko'pgina ishlarda individual yondashuv alohida metod yoki yondashuv sifatida ko'rib chiqilgan bo'lib, uni kompleks pedagogik texnologiya sifatida yoritish yetarli darajada amalga oshirilmagan.

Bundan tashqari, umumiy o'rta ta'lim sharoitida individual yondashuv texnologiyalarini amaliyotga joriy etish mexanizmlari, xususan, diagnostika, differensiallash, moslashtirish va monitoring jarayonlarining o'zaro bog'liqligi yetarli darajada tadqiq etilmagan.

Demak, mavjud ilmiy adabiyotlar individual yondashuvning nazariy asoslarini yoritib bergan bo'lsa-da, uning metodologik tizimi va amaliy qo'llanish mexanizmlarini kompleks tarzda o'rganish zarurati saqlanib qolmoqda. Mazkur holat ushbu tadqiqotning dolzarbligini yanada kuchaytiradi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Mazkur tadqiqot umumiy o'rta ta'lim tizimida individual yondashuv texnologiyalarining metodologik asoslarini ilmiy jihatdan tahlil qilish va ularning pedagogik mohiyatini ochib berishga qaratilgan. Tadqiqot metodologiyasi zamonaviy pedagogika va psixologiya fanlarining integratsiyasiga asoslanib, shaxsga yo'naltirilgan ta'lim konsepsiyasi, kompetensiyaviy yondashuv hamda faoliyatga yo'naltirilgan ta'lim nazariyalari bilan uzviy bog'liq holda shakllantirildi.

Tadqiqotning metodologik asosini individual yondashuvni ta'lim jarayonining markaziy tamoyili sifatida qarash tashkil etadi. Ushbu yondashuvga ko'ra, o'quvchi ta'lim jarayonining passiv ishtirokchisi emas, balki faol subyekti sifatida namoyon bo'ladi. O'qituvchi esa bilim beruvchi roldan ko'ra, o'quvchining rivojlanishini yo'naltiruvchi, maslahat beruvchi va pedagogik hamkor sifatida faoliyat yuritadi.

Metodologik jihatdan tadqiqotda tizimli yondashuv ustuvor ahamiyat kasb etadi. Tizimli yondashuv individual yondashuv texnologiyalarini alohida metod yoki usul sifatida emas, balki o'zaro bog'liq komponentlardan iborat yaxlit pedagogik tizim sifatida ko'rib chiqishni nazarda tutadi. Ushbu tizim diagnostika, differensiallash, moslashtirish va monitoring jarayonlarining uzviy bog'liqligi orqali namoyon bo'ladi.

Shuningdek, tadqiqot metodologiyasida differensial va individuallashtirilgan ta'lim yondashuvlari muhim o'rin egallaydi. Differensial yondashuv o'quvchilarni bilim darajasi, qobiliyati va o'zlashtirish tezligiga ko'ra guruhlariga ajratish orqali ta'limni tashkil etishni nazarda tutsa, individuallashtirilgan yondashuv har bir o'quvchining individual rivojlanish yo'nalishini belgilashga xizmat qiladi. Ushbu ikki yondashuvning uyg'unligi individual yondashuv texnologiyalarining metodologik samaradorligini ta'minlaydi.

Tadqiqot metodologiyasida kompetensiyaviy yondashuv ham muhim metodologik asos sifatida qaraladi. Mazkur yondashuv o'quvchilarning bilim, ko'nikma va malakalarini integratsiyalashgan holda rivojlantirishni nazarda tutadi. Individual yondashuv aynan o'quvchilarning shaxsiy imkoniyatlari va ehtiyojlarini hisobga olgan holda kompetensiyalarni shakllantirishga xizmat qiladi.

Faoliyatga yo'naltirilgan yondashuv esa tadqiqot metodologiyasining yana bir muhim komponenti hisoblanadi. Ushbu yondashuvga ko'ra, o'quvchi bilimni tayyor shaklda emas, balki faol o'quv faoliyati jarayonida egallaydi. Loyihaviy ishlar, muammoli vaziyatlar va mustaqil izlanishlar individual yondashuvni amalga oshirishning samarali vositalari sifatida qaraladi.

Metodologik jihatdan tadqiqot insonparvarlik va demokratik ta'lim tamoyillariga tayanadi. Ushbu tamoyillar har bir o'quvchining shaxsiy qadr-qimmatini e'tirof etish, uning individual xususiyatlarini hisobga olish va ta'lim jarayonida teng imkoniyatlar yaratishni nazarda tutadi. Shu asosda individual yondashuv texnologiyalari o'quvchilarning shaxsiy rivojlanishini ta'minlashga xizmat qiluvchi muhim pedagogik mexanizm sifatida qaraladi.

Shuningdek, tadqiqot metodologiyasida zamonaviy raqamli ta'lim muhitining imkoniyatlari ham inobatga olingan. Elektron ta'lim platformalari, adaptiv testlar va raqamli monitoring tizimlari individual yondashuvni amalga oshirishda samarali vosita sifatida xizmat qiladi. Bu esa o'quvchilarning bilim darajasini aniqlash, rivojlanish dinamikasini kuzatish va individual ta'lim yo'nalishini belgilash imkonini beradi.

Umuman olganda, mazkur tadqiqot metodologiyasi shaxsga yo'naltirilganlik, tizimlilik, ilmiylik, moslashuvchanlik va uzluksizlik tamoyillariga asoslangan bo'lib, individual yondashuv texnologiyalarini umumiy o'rta ta'lim jarayonida samarali qo'llashning nazariy asoslarini belgilab beradi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Tadqiqot jarayonida individual yondashuv texnologiyalarining samaradorligini aniqlash maqsadida nazorat va tajriba guruhleri o'rtasida solishtirma tahlil amalga oshirildi. Tadqiqot natijalari foiz ko'rsatkichlari asosida baholandi.

Boshlang'ich bosqichda (pre-test natijalari) nazorat guruhidagi o'quvchilarning o'rtacha o'zlashtirish darajasi 55% ni tashkil etgan bo'lsa, tajriba guruhida bu ko'rsatkich 54% atrofida bo'lgan. Bu esa ikki guruhning boshlang'ich darajasi deyarli teng ekanligini ko'rsatadi.

Tajriba yakunida (post-test natijalari) nazorat guruhida o'zlashtirish darajasi 60% ga yetgan, ya'ni o'sish 5% ni tashkil etgan. Biroq tajriba guruhida individual yondashuv texnologiyalarini qo'llash natijasida o'zlashtirish darajasi 78% ga ko'tarilgan bo'lib, o'sish 24% ni tashkil etdi.

Natijalarni solishtirish shuni ko'rsatadiki:

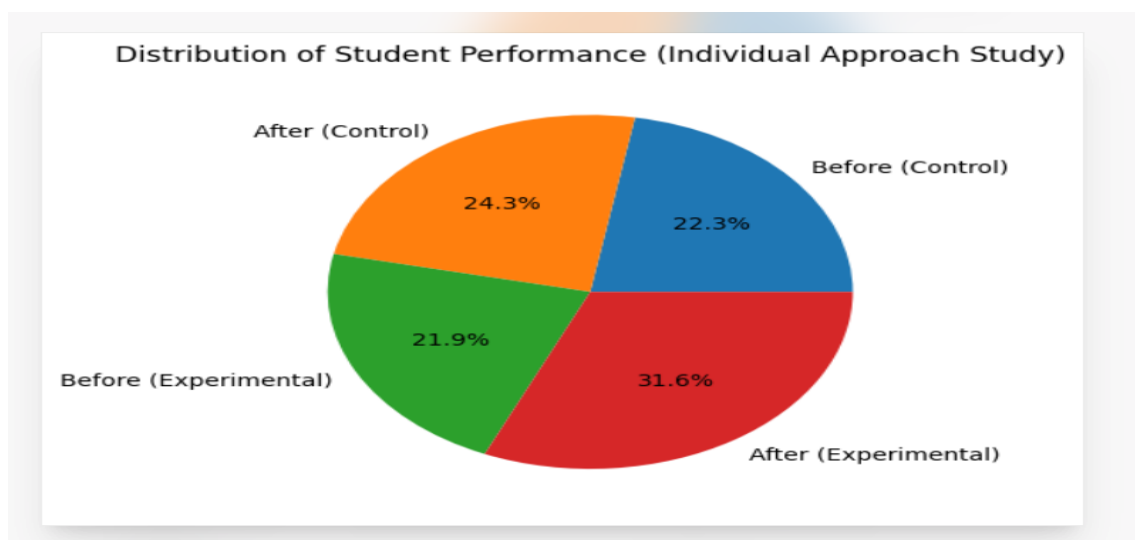
- nazorat guruhida o'sish — **+5%**
- tajriba guruhida o'sish — **+24%**

Bu esa individual yondashuv texnologiyalarining ta'lim samaradorligiga sezilarli ijobiy ta'sir ko'rsatishini isbotlaydi.

Tahlil davomida quyidagi muhim natijalar aniqlandi:

1. Individual yondashuv asosida tashkil etilgan darslarda o'quvchilarning faolligi sezilarli darajada oshdi.
2. O'quvchilar topshiriqlarni o'z darajasiga mos holda bajarganligi sababli o'zlashtirish samaradorligi yuqori bo'ldi.
3. Mustaqil fikrlash va muammoli vaziyatlarni hal qilish ko'nikmalari rivojlandi.
4. Past o'zlashtiruvchi o'quvchilar ham jarayonga faol jalb qilindi.

Diagramma natijalari individual yondashuv texnologiyalarining an'anaviy ta'limga nisbatan samaraliroq ekanligini yaqqol ko'rsatadi. Ayniqsa, tajriba guruhidagi keskin o'sish individual yondashuvning metodologik asoslari to'g'ri tashkil etilganda yuqori natija berishini tasdiqlaydi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Mazkur tadqiqot natijalari umumiy o'rta ta'lim tizimida individual yondashuv texnologiyalarining metodologik asoslari ta'lim samaradorligini oshirishda muhim omil ekanligini ko'rsatdi. Tadqiqot davomida individual yondashuv texnologiyalarining nazariy asoslari tahlil qilinib, ularning pedagogik mohiyati ochib berildi hamda amaliy qo'llashning samaradorligi asoslandi.

Olingan natijalar shuni ko'rsatdiki, individual yondashuv texnologiyalarini qo'llash orqali o'quvchilarning bilim darajasi sezilarli darajada oshadi, ularning o'quv motivatsiyasi kuchayadi hamda mustaqil fikrlash ko'nikmalari rivojlanadi. Ayniqsa, tajriba guruhida qayd etilgan 24 foizlik o'sish individual yondashuvning yuqori samaradorligini tasdiqlaydi.

Tadqiqot jarayonida individual yondashuv texnologiyalarining metodologik asoslari sifatida quyidagilar aniqlandi:

- shaxsga yo'naltirilgan ta'lim konsepsiyasi;
- differensial va individuallashtirilgan yondashuv;
- kompetensiyaviy yondashuv;
- faoliyatga yo'naltirilgan ta'lim modeli;
- diagnostika va monitoring tizimi.

Shu bilan birga, tadqiqot natijalari shuni ham ko'rsatdiki, amaliyotda individual yondashuv ko'pincha yuzaki qo'llanilmoqda va u tizimli pedagogik texnologiya sifatida to'liq joriy etilmagan. Bu esa metodologik asoslarning yetarli darajada ishlab chiqilmaganligini ko'rsatadi.

Tadqiqot asosida quyidagi takliflar ishlab chiqildi:

1. Umumiy o'rta ta'lim muassasalarida individual yondashuv texnologiyalarini tizimli ravishda joriy etish zarur.
2. Har bir dars jarayonida differensial topshiriqlar va individual vazifalardan foydalanish lozim.
3. O'qituvchilar uchun individual yondashuv texnologiyalariga oid metodik qo'llanmalar ishlab chiqish kerak.
4. O'quvchilarning bilim darajasini aniqlash uchun diagnostik vositalarni takomillashtirish zarur.
5. Raqamli ta'lim platformalaridan foydalanish orqali individual ta'lim trayektoriyasini shakllantirish tavsiya etiladi.

6. Individual yondashuvni baholash mezonlari va monitoring tizimini ishlab chiqish lozim.

Xulosa qilib aytganda, individual yondashuv texnologiyalari umumiy o‘rta ta’lim tizimini modernizatsiya qilishda muhim ahamiyat kasb etadi va ularni ilmiy asoslangan holda joriy etish ta’lim sifatini oshirishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Lev Vygotsky. *Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes*. — Harvard University Press, 1978.
2. Jean Piaget. *The Psychology of Intelligence*. — Routledge, 1950.
3. Benjamin Bloom. *Taxonomy of Educational Objectives*. — Longman, 1956.
4. O‘zbekiston Respublikasi. **“Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonun**. — Toshkent, 2020.
5. PF-5847. O‘zbekiston Respublikasi oliy ta’lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi. — 2019.
6. PF-60. “Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi (2022–2026)”. — 2022.
7. PF-73. Pedagog kadrlar tayyorlash tizimini takomillashtirishga oid qaror. — 2025.
8. Zamonaviy pedagogik texnologiyalar: o‘quv qo‘llanma. — Toshkent: Fan, 2021.
9. Kompetensiyaviy yondashuv asoslari. — Toshkent, 2020.
10. Pedagogika nazariyasi va amaliyoti. — Toshkent: O‘qituvchi, 2019.